

**КОМПРЕСОВАНІ АДВЕРБІАЛЬНІ МОНОПРЕДИКАТИВНІ
ВИСЛОВЛЕННЯ З СИНТАКСИЧНОЮ СИНОНІМІЄЮ
(на матеріалі сучасної французької художньої прози)**

У статті розробляється типологія компресованих адвербіальних монопредикативних висловлень з синтаксичною синонімією. Шляхом лінгвістичного експерименту (мовної гри адресата) з використанням методу ідентифікації визначається ступінь ко(н)текстуальної пертинентності трансформів системних (мовних) синонімічних рядів мовної стержневої (первинної) структури та актуалізованих адвербіальних синтаксичних опцій та аналізуються стратегії авторської мовної гри.

Ключові слова: мовна гра, монопредикативне висловлення, пертинентність, синтаксична синонімія, стержнева структура.

Лепетюха А.В. Компресированные адвербиальные монопредикативные высказывания с синтаксической синонимией (на материале современной французской художественной прозы). *В статье разрабатывается типология компресированных адвербиальных монопредикативных высказываний с синтаксической синонимией. Посредством лингвистического эксперимента (языковой игры адресата) с использованием метода идентификации определяется степень ко(н)текстуальной пертинентности трансформов системных (языковых) синонимических рядов языковой стержневой (первичной) структуры и актуализированных адвербиальных синтаксических опций и анализируются стратегии авторской языковой игры.*

Ключевые слова: монопредикативное высказывание, пертинентность, синтаксическая синонимия, стержневая структура, языковая игра.

Lepetiukha A.V. Compressed Adverbial Monopredicative Utterances with Syntactical Synonymy (based on the material of Modern French fiction). *The actuality of this paper is determined by the insufficient studies in modern linguistics of systemic (language) transformations of syntactical synonyms and co(n)textual significances of actualized synonymic structures-discourse innovations and by the absence of typologies of monopredicative constructions with different key lexemes. The aim of the paper is to elaborate the typology and to define the degree of co(n)textual pertinence of the transforms of virtual (language) synonymic series and of monopredicative utterances with adverbial key lexeme with application of linguistic experiment. The achievement of our aim supposes the solution of some problems, such as: elaboration of the typology of compressed adverbial monopredicative utterances with syntactical synonymy; definition of the degree of co(n)textual pertinence of adverbial discourse innovations-transforms of language pivotal (primary) structure by linguistic experiment (language game of addressee) with application of method of identification; analysis of the strategies of author's language game.*

Keywords: language game, monopredicative utterance, pertinence, pivotal structure, syntactical synonymy.

У процесі каузації (породження) мовно-мовленнєвого акту здійснюється феноменологічна реконструкція і редуція, тобто процес трансформації системних (мовних) стержневих синтагм і пропозицій, що актуалізуються у мові у вигляді адекватних звужених (компресованих), розширених або кількісно рівнокомпонентних трансформів-преференціальних опцій.

Актуальність цієї наукової розвідки визначається недостатнім вивченням у сучасному мовознавстві системних (мовних) трансформацій

синтаксичних синонімів та ко(н)текстуальних значень актуалізованих синонімічних структур-мовленневих інновацій та відсутності типологій монопредикативних конструкцій з різними головними лексемами.

Метою роботи є розробка типології та визначення ступеня ко(н)текстуальної пертинентності трансформів віртуальних (мовних) синонімічних рядів та актуалізованих монопредикативних структур з адвербіальною головною лексемою із залученням лінгвістичного експерименту.

Предметом аналізу є ко(н)текстуальна пертинентність віртуальних синтагм та пропозицій й актуалізованих адвербіальних монопредикативних структур із синтаксичною синонімією сучасної французької художньої прози.

Об'єкт дослідження становлять компресовані адвербіальні монопредикативні висловлення сучасного французького художнього дискурсу.

Матеріалом статті слугували 6 прикладів адвербіальних монопредикативних структур із творів французьких письменників ХХ-го – поч. ХХІ-го століть.

Компресовані монопредикативні висловлення (далі – МПВ) із синтаксичною синонімією (далі – СС) становлять результат однобазової (з одним термінальним ланцюжком) або двобазової (з двома і більше термінальними ланцюжками) трансформації первинної (мовної) структури у межах функціонально-семантичного макрополя СС. При феноменологічній редукції (звуженні) у мовленні імплікується один (або кілька) компонентів віртуального «комплексу референтів» і експлікується головна (ключова) лексема синонімічного мікрополя кожної преференціальної опції (актуалізованої адекватної структури).

МПВ з адвербіальною ключовою лексемою є одним з типів компресованих мовленневих інновацій з СС у сучасній французькій художній прозі. Аналіз корпусу прикладів дозволяє виділити п'ять типів досліджуваних конструкцій:

а) еліптичні просторово- та темпорально-локативні та екзистенціальні (з конкретною та абстрактною локалізацією) одно- та двокомпонентні конструкції;

б) МПВ з дієсловом-ініціатором (контролювальним предикатом) перцепції;

в) монопредикативні побудови, які вводяться адвербіалізованим субстантивом-стимулятором (лексемою, що виконує транспредикативні функції) *une fois*;

г) МПВ зі стимуляторами-адвербіалізаторами типу *de retour, de passage* тощо;

д) специфічні синонімічні мовленневі інновації з ініціальним адвербіальним компонентом, який заміщує предикативну синтагму.

Ко(н)текстуальна пертинентність синонімічних МПВ з адвербіальною головною лексемою визначається за допомогою лінгвістичного експерименту, або мовної гри: читач/слухач автор, тобто підставленням синонімічних структур одного функціонально-семантичного макрополя у контактний

(інтрафрастичний) або дистантний (інтерфрастичний) ко(н)текст. На думку Л.В. Щерби, «експеримент ґрунтується на оцінному почутті правильності або неправильності того чи того висловлення, його можливості або абсолютної неможливості. Це почуття є обґрунтованим, оскільки воно становить функцію мовної системи (...), а тому може слугувати для дослідження останньої» [5, с.61].

У процесі експериментального аналізу мовленнєвих інновацій використовується метод ідентифікації, суть якого полягає в тому, що всі мовні явища повинні вивчатися з позиції мовця. «Вирушаючи від фактів думки, ми повинні встановити їхнє відношення до фактів вираження, які їм відповідають, а потім ми повинні виявити, за допомогою якої мовної процедури факт мислений стає фактом вираження» [1, с.342].

У першому типі аналізованих МПВ (локативних і екзистенціальних адвербіальних конструкціях) імплікується екзистенціальна структура *c'est* з де-міактивним детермінованим у пре- або посттексті суб'єктом дії:

(1) *Tout en haut de l'escalier.* (G. Perec)

(2) *En tout cas, très peu pour moi, le clergyman élégant.* (M. Tournier)

Просторово-локативна синонімічна структура (1) є ініціальним висловленням розділу «Сходи» роману Ж. Перека «Життя – пам'ятка», імплікований референт якої актуалізується у посттекстуальному фрагменті, де автор також використовує еліптичні висловлення з імплікацією екзистенціальних предикатів. Використання лінгвістичного експерименту для визначення ступеня ко(н)текстуальної пертинентності звучених МПВ з адвербіальною ядреною лексемою дозволяє розпізнати комунікативну інтенцію письменника, який спирається на авторську інтуїцію, та визначити особливості його ідіостилію, що виявляється в актуалізації підрядних додаткових висловлень та компресованих мовленнєвих інновацій. Таким чином, стрижнева структура: *c'est tout en haut de l'escalier* становить ко(н)текстуально непертинентну синтаксичну опцію.

(C'était) Tout en haut de l'escalier. A droite (il y avait) la porte de l'appartement que Gaspard Winckler occupait; à gauche (il y avait) la cage de l'ascenseur; au fond, (il y avait) la porte vitrée ouvrant sur le petit escalier qui conduit aux chambres de bonne.

Екзистенціальне двокомпонентне висловлення (2) з абстрактною локалізацією та з синонімічною синтагмою-двобазовим трансформом у вигляді адвербіального катафоричного референта становить компонент такого синонімічного ряду: *en tout cas, le clergyman élégant, c'est très peu pour moi* (стрижнева структура) → *en tout cas, c'est très peu pour moi, le clergyman élégant* (подібна структура) → *en tout cas, très peu pour moi, le clergyman élégant* (адекватна структура).

Непертинентність подібної структури пояснюється особливостями ідіостилію автора, який віддає перевагу еліптичним конструкціям у розповіді; з другого боку, неможливість актуалізації стрижневої (експлікативно-констатуючої) структури обумовлена інтенцією письменника експресивно виділити фокалізований референт, згідно з певним прагматичним плануванням комунікації:

En tout cas, très peu pour moi, le clergyman élégant. Une impasse, la vocation religieuse. Donc va pour le mariage. Avec Antoinette...

У сучасній французькій художній прозі зустрічаються синонімічні адвербіальні монопредикативні структури з перцептивними дієсловами-ініціаторами:

(3) *Ils se savaient désormais hors d'atteinte.* (M. Genevoix)

У наведеному прикладі зі стрижневою структурою *ils savaient qu'ils étaient désormais hors d'atteinte* СС реалізується дієсловом-ініціатором почуттєвої перцепції на рівні висловлення. Вибір однобазової мовленнєвої інновації обумовлюється синтаксичною складністю первинної поліпредикативної стрижневої пропозиції та намаганням автора уникнути реактуалізації еквівалентного референта (*ils*).

(4) *Une fois dehors, Rachel rédigea un texto pour Peter.* (E. Sender)

При породженні МПВ з адвербіалізованим субстантивом *une fois* відбувається однобазова трансформація стрижневої структури *dès que / aussitôt que elle eût été dehors*. Темпоральний план первинної пропозиції та пертинентність адекватного трансформу визначаються контактним та дистантним ко(н)текстом:

Une fois dehors, Rachel rédigea un texto pour Peter. «*Tu as lu la dépêche AFP? Call me quand tu peux.*» *Elle savait que ce soir son patron fêtait ses cinq ans de vie commune avec Kyle, son compagnon, et n'osait le déranger.*

Стрижнева структура синтаксично та семантично «перевантажує»: а) контактний котекст (подвійне введення до ініціальної синтагми референта у вигляді нееквівалентного прономінального анафору *elle* (реактуалізація референта *Paulel*)); б) дистантний котекст, у якому реалізуються поліпредикативні складнопідрядні висловлення.

При аналізі четвертого типу адвербіальних МПВ доцільно зауважити, що у цьому дослідженні розрізняємо відвербальні субstantиви, які становлять складові частини номінальних висловлень (наприклад, *au retour, à la tombée, à l'arrivée* тощо), і адвербіалізатори, або адвербіальні вирази, типу *de retour, de passage* тощо, які актуалізуються у МПВ з головною адвербіальною лексемою.

В.Г. Гак визначає функцію адвербіалізаторів у французькій мові таким чином: «У французькій мові через недостатність дериваційних засобів велика кількість ознак виражається не прислівниками, а словосполученнями, які становлять транспозицію слів інших частин мовлення» [2, с. 423]. Т.І. Ніколашина вважає, що «субstantивні словоформи адвербіалізуються, коли переживають процес лексичного переосмислення і набуття категоріального значення непроецесуальної якісної ознаки дії» [4, с. 119].

(5) *De retour à Paris, Camille organisa sa vie.* (M. Cardinal)

Подане МПВ з ініціальним адвербіалізатором становить ко(н)текстуальну преференціальну опцію такого віртуального синонімічного ряду: *quand (lorsque) elle fut retournée à Paris* (стрижнева структура) → *étant retournée à Paris* (приблизна структура) → *retournée à Paris* (структура, що наближується) → *de retour à Paris* (адекватна структура). Пертинентність адекватної

структури пояснюється, з одного боку, намаганням автора скоротити деякі висловлення, оточені поліпредикативними структурами, з другого боку, — урізноманітнити синонімічні звужені синтагми з метою стилістично «прикрасити» та евфонічно побудувати розповідь:

De retour à Paris, Camille organisa sa vie. Elle changea d'appartement: elle vint vivre à Boulogne dans un immeuble neuf. Les enfants dépaysés pendant quelques jours, retrouvaient vite des amis dans leurs écoles, ils partaient en groupes braillards, le jeudi, leurs patins pendant sur leur poitrine.

Цікавими з погляду аналізу емерджентних (ко(н)текстуальних) значень лінгвістичних одиниць є специфічні адвербіальні МПВ з головною лексемою, що заміщує в мовленні віртуальну екзистенціальну структуру:

(6) ***Non pas de vipères asseyons-nous là.*** (C. Simon)

Такі деграматизовані МПВ є поодинокими у сучасній французькій художній прозі, оскільки вони характеризують ідіостиль окремих письменників, які навмисно ускладнюють інтерпретацію висловленої інформації, використовуючи специфічні елементи авторської мовної гри (автор → читач/слухач). Таким чином, розпізнавання комунікативної стратегії мовця відбувається шляхом подвійної мовної гри (адресант ↔ адресат), що визначається лінгвістами як «вираження зусиль мислення, художньої уяви чи пам'яті, що зумовлює вимогу таких самих зусиль щодо декодування висловленого також і від реципієнта» [3, с. 5].

Актуалізація МПВ зі складним негативним прислівником, що функціонує як предикативне ядро, доводить семантичну значущість прислівника *pas* при породженні синонімічних структур. Стрижнева пропозиція синонімічного однобазового трансформу має такий вигляд: *Il n'y a pas de vipères*. Ідіостиль К. Симона полягає в імплікації різних компонентів висловлення, що іноді деграматизує реалізовані конструкції. Отже, аналізована синтагма з СС видається цілком пертинентною у такому ко(н)текстуальному оточенні:

(...) ***elle avait seulement peur qu'il y ait des vipères peur***

Se laissant faire avec une sorte de ravissement geignard.

Son ventre bête et nu trop blanc blanc-verdâtre mou et nu dans le soleil avec le nombril comme un œil fermé gras et l'empreinte la marque rose cannellée du caoutchouc de la culotte de jersey indémaillable.

Sur la peau vert-blanc l'ombre mouvante des fougères.

Non pas de vipères asseyons-nous là.

Аналіз компресованих адвербіальних монопредикативних висловлень із синтаксичною синонімією дозволяє зробити висновок, що ступінь ко(н)текстуальної пертинентності кожного віртуального трансформу або актуалізованої мовленнєвої інновації залежить від комунікативної інтенції автора розповіді, яка розпізнається шляхом залучення адресатом ігрових стратегій декодування висловленої інформації.

Перспективним видається дослідження ко(н)текстуальної пертинентності синонімічних інтерфрастичних побудов з різними головними лексемами з використанням стратегій подвійної мовної гри.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Балли Ш.** Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1955. – 416 с. 2. **Гак В.Г.** Теоретическая грамматика французского языка. – М.: «Высшая школа», 2000. – 1220 с. 3. **Молодоженя О.Ю.** Генетичні і стратегічні типи мовної гри (на матеріалі іспаномовного художнього і мас-медійного дискурсив): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови». – К., 2015. – 20 с. 4. **Ніколашина Т.І.** Порівняльно-уподіблювальні прислівники синтаксичного ступеня адвербіалізації у сучасній українській літературній мові // Наукові записки, Серія: Філологічні науки (мовознавство). – 2001. – №31– С. 118–120. 5. **Щерба Л.В.** Языковая система и речевая деятельность – Л. : Наука, 1974. – 432 с.

ДЖЕРЕЛА

1. **Cardinal M.** La souricière. – P.: René Julliard, 1965. – 224 p. 2. **Genevoix M.** La motte rouge. – P.: Éditions du Seuil, 1979. – 288 p. 3. **Perec G.** La vie mode d'emploi. – P.: Hachette, 1978. – 706 p. 4. **Sender A.** Le sang des dauphins noirs. – P.: Éditions XO, 2012. – 412 p. 5. **Simon C.** Le sacre du printemps. – P.: Calmann-Lévy, 1984. – 196 p. 6. **Tournier M.** Le coq de bruyère. – P.: Éditions Gallimard, 1978. – 348 p.

Лепетюха Анастасія Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романської філології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська 2, м. Харків, 61168, Україна.

E-mail: lepetyukha.anastasiya@mail.ru

tel. (057)7172113, +38 0502140336.

ORCID: 0000-0002-2812-4510

Anastasiia Victorivna Lepetiukha – Ph.D in Philology, Associate Professor, Department of Romance Philology, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Valentynivska Str. 2, Kharkiv, 61168, Ukraine.